

ŞAĞIRDLƏRDƏ SİYASİ MƏDƏNİYYƏTİN FORMALAŞDIRILMASI PROBLEMİNİN TƏDQIQI MƏSƏLƏLƏRİNƏ DAİR

Mehriban Məmmədova,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
E-mail: mammadova_m@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. M. Əmirov,*
tar.ü.fəls.dok., dos. S. Məmmədova

Açar sözlər: *Siyasi mədəniyyət, şagirdlərin siyasi mədəniyyəti probleminə dair, vətəndaşların siyasi mədəniyyəti, siyasi mədəniyyətlə bağlı araşdırmalar*

Ключевые слова: *политическая культура, исследование проблемы формирования политической культуры у студентов, политическая культура граждан, исследования политической культуры*

Keywords: *Political culture, The study of the problem of the formation of political culture among students political culture of citizens, the study of political culture*

Araşdırmalarda aydın olur ki, demokratik cəmiyyətdə vətəndaşlar hüquqlarının müdafiəsi üçün minimum siyasi mədəniyyətə malik olmalıdırlar. Deməli vətəndaşlarda siyasi mədəniyyəti formalaşdırmaq zərurəti meydana çıxır. Bu zərurdən irəli gələn məsələlərdən biri də tarix təliminin məzmununda olan dövlətçilik, mədəniyyət və şəxsiyyətlə bağlı olan mövzuların tədrisində şagirdlərdə siyasi mədəniyyəti formalaşdırmaq imkanlarından yetərinə istifadə edilməsidir. Bu baxımdan tanınmış politoloq M.Əfəndiyev yazır: "Dərin siyasi proseslərin inkişafı və eləcə də siyasi həyatın konkret təzahürü cəmiyyətin siyasi mədəniyyətindən asılıdır" (1, 307). M.Əfəndiyev "Siyasi elmin problemləri" monoqrafiyasında siyasi elmin yaranması, predmeti, siyasi partiyalar, dövlət, həmçinin siyasi mədəniyyətin məzmunu, strukturu, siyasi mədəniyyətin mahiyyəti tip və funksiyaları və s. haqqında məlumat verib. Müəllif qeyd edir ki, "siyasi sistemlə siyasi mədəniyyətin bir-birini qarşılıqlı şərtləndirməsi tamamilə təbii və qanunauyğundur" (2, 412).

Siyasi mədəniyyət anlayış istər xarici istərsə də Azərbaycan tədqiqatçılarının diqqətini cəlb etmişdir. Azərbaycanda siyasi mədəniyyət məsələlərinin formalaşdırılmasının tədqiqi 1990-cı illərdə tədris olunan politologiya fənninin məzmununda da öz əksini tapmışdır. Xaricdə isə siyasi mədəniyyətin tədqiqatı XVIII əsrə təsadüf edir. XX əsrdə bu işin davamçıları Q. Almond və S.Verba olmuşdur. Q.Almond və S. Verba 1963-cü ildə yazdıqları "Vətəndaş mədəniyyəti" adlı kitabda müxtəlif ölkələrin (AFR, İtaliya, ABŞ və

Meksika) siyasi sistemlərinin əsas komponentlərinin və fəaliyyət formalarının təhlili əsasında siyasi mədəniyyətin 3 xalis tipini nəzərdən keçirmişlər (fəal-vətəndaş, təbəəçi və patrixal" (3, 234).

"L.A. Onikova ... siyasi mədəniyyətin bir çox səciyyəvi cəhətlərini açıqlayaraq onun mahiyyətini, ictimai inkişafın gedişində şəxsiyyətin fəal xadim kimi formalaşması ilə qırılmaz bağlılığını göstərir" (4, 48). O, siyasi mədəniyyətin mahiyyətini, funksiyalarını, quruluşunu və mədəniyyətin digər formaları ilə olan əlaqəsini açıb göstərmişdir. Deməli, siyasi mədəniyyət şəxsiyyətin mənəvi aləmi ilə bağlıdır və insanın mənəviyyatının tərkib hissəsidir.

V.C. Kelle, M.Y. Kovalzon "Теория и история" adlı əsərində göstərirlər ki, "siyasi mədəniyyət özündə şüur, siyasət və mədəniyyətin əlamətlərini birləşdirir" (4, 50). V.C. Kelle, M.Y. Kovalzonun qeyd etdiyi siyasi mədəniyyətin tərkibini təşkil edən bu komponentlər ümumilikdə cəmiyyətin əsasını təşkil edir. Bu isə siyasi mədəniyyətin insan üçün əhəmiyyətini əks etdirir. Siyasi mədəniyyət ümumi mədəniyyətin tərkib hissəsidir və özünü təkcə sosial münasibətlərdə deyil siyasi fəaliyyətdə də göstərir.

Problemlə bağlı professor M. Əmirovun 4 fəsildən ibarət olan "Tarixin tədrisində şagirdlərdə siyasi mədəniyyətin formalaşdırılması üzrə işin sistemi" monoqrafiyasında təlim prosesində şagirdlərdə siyasi mədəniyyətin formalaşdırılmasının məqsədi, predmeti, forma və metodları, pedaqoji, psixoloji və fəlsəfi əsasları öz əksini tapmışdır. Siyasi mədəniyyətin formalaş-

dırılmasının məktəbdəki vəziyyəti araşdırılmış, tarix dərslərində və dərsləndirən tədbirlərdə siyasi mədəniyyətin formalaşdırılmasının nümunələri verilmişdir.

Ölkəmizdə siyasi mədəniyyət mövzusunda toxunanlardan biri də X. İbrahimiçidir. Müəllif tədqiqat nəticəsində belə qənaətə gəlmişdir ki, "Siyasi mədəniyyət siyasi proseslərin mahiyyətinin düzgün qavranılmasına, konkret siyasi sistemdə hüquq və azadlıqlarının gerçəkləşməsinə kömək edir" (5, 175). O, öz "Politologiya" kitabında siyasi məsələlərlə birlikdə siyasi mədəniyyətin mahiyyəti, strukturu funksiyaları, təsnifatı, siyasi mədəniyyətin baza dəyərləri və tipologiyası haqqında da məlumat vermişdir.

A.Rəcəbova "Cəmiyyətin demokratikləşməsində siyasi mədəniyyət amili" adlı dissertasiyasında siyasi mədəniyyət mövzusunda toxunmuşdur. Burada da siyasi mədəniyyət anlayışı, mahiyyət struktur və funksiyaları öz əksini tapmış, cəmiyyətin demokratikləşməsinin siyasi mədəniyyətə və siyasi mədəniyyətin, demokratik cəmiyyətə təsirindən siyasi fəallıq mədəniyyətindən, insan hüquqlarının qorunmasının siyasi mədəniyyətin vacib şərti olması problemlərinə aydınlıq gətirmişdir. Müəllif bu baxımdan qeyd edir ki, "Demokratikləşmə prosesində yeni siyasi dəyərlər siyasi mədəniyyətin inkişafının əsas amilinə çevrilir. Siyasi mədəniyyətin köməyi ilə dəyərlər yeni nəsə ötürülür. Siyasi mədəniyyət və demokratik dəyərlərin inkişafı nəticəsində xalq özünü dərk edərək yeni dövlət yaradır və onu möhkəmləndirir" (6, 3). Deməli, bəşəriyyətin ümumi inkişafı, müxtəlif millətlərin, dövlətlərin yaranması, insanın şəxsiyyət kimi formalaşması prosesi siyasi mədəniyyət amili ilə sıx əlaqədardır. Fikrimcə, demokratik cəmiyyətdə insan hüquqlarının qorunmasında da siyasi mədəniyyət vacib şərtlərdən hesab olunur. Çünki məhz yüksək siyasi mədəniyyətə malik olan vətəndaşlar həm dövlət həm digər şəxslər qarşısındakı hüquq və vəzifələrini daha yaxşı dərk edirlər.

Azərbaycanda siyasi mədəniyyətlə bağlı tədqiqat aparıb, onun mahiyyəti, məzmunu, strukturu, funksiyaları, tipləri haqqında məlumat

verənlərdən biri də fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor H. Şirəliyevdir. H. Şirəliyev "Politologiya" dərslərində siyasi mədəniyyətin cəmiyyətin siyasi həyatında mühüm rol oynadığından söhbət açır. Onun siyasi mədəniyyətlə bağlı aşağıdakı fikirləri xüsusi diqqət çəkir.

"Siyasi mədəniyyət cəmiyyətin siyasi həyatında mühüm rol oynayır. O, siyasi proseslərə və təsisatlara müəyyən təsir göstərir. Onun sayəsində siyasi həyatın ənənəvi təşkilati formaları mühafizə edilib qorunub saxlanır. Siyasi mədəniyyətin mühafizə funksiyası cəmiyyəti siyasi tələtlərdən və katalizmlərdən qoruyur" (7, 268).

Ümumilikdə siyasi mədəniyyətlə bağlı xarici və Azərbaycan tədqiqatçılarının fikrinə əsaslanaraq belə qənaətə gələ bilərik ki, siyasi mədəniyyət özünü insanın bütün fəaliyyət sahələrində göstərir. Onun sayəsində insan öz hüquq və maraqlarını müdafiə etmək bacarığına yiyələnir, cəmiyyətin sosial amilinə çevrilə bilər. Dəyişən mühitə adaptasiya olaraq öz şəxsi mövqeyini nümayiş etdirir. Siyasi mədəniyyətin hesabına müxtəlif siyasi sistemlər, partiyalar yaradılır və müəyyən siyasi çərçivədə fəaliyyət göstərir. Dövlət və vətəndaşlar arasında qarşılıqlı münasibət yaranır. Dövlətin bütövlüyünün və dövlətdə demokratik dəyərlərin qorunmasına şərait yaranır. Siyasi mədəniyyəti yüksək vətəndaşlar öz hüquq və azadlıqlarını daha yaxşı dərk edir. Müasir dövrimüzdə də siyasi mədəniyyət əsas tədqiqat obyektinə kimi qalmaqdadır. Bu mövzu ilə bağlı tədqiqatlar bu gün də davam edir.

Məqalənin yeniliyi ondan ibarətdir ki, siyasi mədəniyyətin formalaşdırılmasının tədqiqi məsələləri ilə bağlı ədəbiyyatları öyrənilərək ümumiləşdirilmiş, siyasi mədəniyyətin tədqiqi məsələlərinin sistemini yaradılmışdır.

Məqalənin nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, siyasi mədəniyyətin formalaşdırılmasının tədqiqi məsələlərinə dair iş sistemi tarixin tədrisi metodikasını nəzəri cəhətdən daha da zənginləşdirir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, müəllif tərəfindən irəli sürülən müddəa və təkliflərdən ümumtəhsil məktəblərinin tarix müəllimləri istifadə edə biləcəklər.

ƏDƏBİYYAT

1. Əfəndiyev M. Politologiya. Bakı: Elm, 2011.
2. Əfəndiyev M. Siyasi elmin problemləri. Bakı: Siyasət, 1998.
3. Şirinov A, İbadov N. Politologiya. Bakı, 2015.
4. Əmirov M. Tarix tədrisində şagirdlərdə siyasi mədəniyyətin formalaşdırılması üzrə işin sistemi. Bakı: Mütərcim, 2004.
5. İbrahimli X. Politologiya. Bakı, 2012.
6. Rəcəbova A. Cəmiyyətin demokratikləşməsində siyasi mədəniyyət amili. Bakı, 2008.
7. Şirəliyev H., Əhmədov Ə. Politologiya. Bakı: Apastroff, 2014.

М.Ф. Мамедова

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ

РЕЗЮМЕ

Политическая культура привлекла внимание как зарубежных, так и азербайджанских исследователей. Первыми исследователями политической культуры были Г.Алмонд и С.Верба. Примером зарубежных исследователей политической культуры являются Л. А. Оникова, В. Целле, М. Ю. Ковалзон и другие. Азербайджанскими исследователями, проводящими исследования в области политической культуры, являются М. Эфендиев, Х. Ширалиев, М. Амиров, А. Раджабова, Х.Ибрагимли и другие. В современную эпоху политическая культура остается ключевым объектом исследования. Актуальность проблемы обоснована в статье.

M.F. Mammadova

THE STUDY OF THE PROBLEM OF THE FORMATION OF POLITICAL CULTURE AMONG STUDENTS

SUMMARY

Political culture attracted the attention of both foreign and Azerbaijani researchers. The first researchers of political culture were G.Almond and S.Verba. Examples of foreign policy researchers such as L.Onikova, V.Celle, M.Y. Kovalzon and others are examples of political culture formation. Azerbaijani researchers conducting research on political culture include M. Efendiyev, H. Shiraliyev, M.Amirov, A.Rajabova, X.Ibrahimli and others. In modern times, political culture remains a key research object. The urgency of the problem is substantiated in the article.

Redaksiyaya daxil olub: 01.02.2018